

Nyelvtanulás: iskola vagy magántanár?

© SZILÁGYI Anikó

Budapesti Gazdasági Főiskola, Kereskedelmi, Vendéglátóipari és
Idegenforgalmi Kar, Budapest
szilagyianiko@gmail.com

A magánoktatás mindig is létezett. Az intézményes oktatás kezdete előtt a fiatalok ebben a formában tanulhatták meg a szükséges készségeket, ellesték a felnőttektől a napi tevékenységek megfelelő módját. Az iskoláztatás kezdetei mellett is létezett ez a tanulási forma, mint önálló tevékenység, illetve kialakult az iskola melletti, az iskolai oktatás mellett, azt segítő vagy kiegészítő tanítás is. A pedagógus szó elődje, a görög *paidagogosz* is így alakult ki: eredetileg olyan rabszolgát jelentett a görög kultúrában, aki órára kísérte a gyermekeket, majd az órán is részt vett, hogy hazatérve segíteni tudja őket a tanulásban (Bárdos, 2005). Ismeretes, hogy a gyermekek mellé nevelőket fogadtak, akik a gyermekeket, fiatalokat saját otthonukban tanították különböző tudományokra, vagy nyelvtanítás céljából idegen anyanyelvű szolgálókat fogadtak fel, hogy a gyermek első kézből, a napi tevékenységek során tanulhassa a nyelvet. Ismeretes, hogy házitanítóként, nevelőnként dolgozott sok iskolázott, művelt fiatal, akiből később művésze, írók, költők, tudósok lettek: a Brontë-nővérek, Vörösmarty Mihály, Arany János és mások (Mihály, 2004) és sok ismert ember tanult magánúton, mint Hugonnai Vilma, az első magyar orvosnő, Weöres Sándor vagy említhetjük Erzsébet királynét, Sissyt, aki Falk Miksától tanult magyarul. A kötelező iskoláztatás bevezetése után is volt lehetőség arra, hogy a gyermek magántanulóként, saját otthonában tanuljon, majd vizsgákon számoljon be tudásáról. Főleg arisztokrata családok választották ezt az oktatási formát, itt megmaradt a házitanító intézménye. Ott, ahol a családok az intézményes oktatást választották, gyakran szükség volt és van olyan személyekre (magántanárokra, idősebb diákokra, stb.), akik a gyermekek tanulását támogatják, esetleges lemaradásukat segítenek pótolni, átisméltik az órai anyagot. A családoknál lakó, idegen nyelvre tanító kisasszonyok még a huszadik század első felében is dolgoztak.

Az intézményes oktatás kötelezővé és általánossá válása és folyamatos fejlődése következtében logikusan vissza kellett volna szorulnia a magántanításnak. Ez azonban nem következett be: az intézményes oktatás mellett világszerte megmaradt illetve új formákat öltött az iskolán kívüli magánoktatás. Világszerte létező jelenségről beszélhetünk, bár országonként, kultúránként más-más formában és mértékben alakult ki.

Az iskolai oktatás mellett folyó, annak kiegészítését célul kitűző oktatás olyan mértéket öltött néhány országban, hogy az felkeltette az oktatásszociológusok érdeklődését, különösen abból a szempontból, hogy miként befolyásolja az esélyegyenlőséget az, hogy a már úgyszólván tehetősebb családok ilyen oktatáshoz juttathatják gyermekeiket.

Az árnyékoktatás (*shadow education*) kifejezést Baker és Stevenson (Stevenson – Baker, 1992) használta először, elsősorban annak a jelenségnek a leírására, hogy Japánban közvetlenül az iskolai órák után a diákok szervezett formában, az erre a célra létrejött hatalmas magánintézményekben, tandíj ellenében folytatják a tanulást. A kutatásban mégis Mark Bray professzor kutatásai jelentettek fordulatot, aki a

Hong- Kong-i Egyetem oktatójaként, később az UNESCO megbízására vizsgálta a japán és koreai helyzetet.

Mark Bray és munkatársainak kutatásai hatására tizenhét további országban végeztek felméréseket és további kutatásokat a magántanítás témakörében. Megállapításai között szerepel, hogy a magántanítás, az árnyiskola jelensége olyan országokban tipikus, ahol nagy a verseny a minőségi felsőoktatásba való bejutásért, és ahol a diplomajelentős előnnyel bír a társadalmi előrelépés és a boldogulás szempontjából. A leggyakrabban oktatott tárgyak a matematika, a nyelvek és a természettudományos tárgyak egy része. A későbbiekben oktatásszociológiai művek szerzői (Gordon Győri, 2008) világszerte a közismereti tárgyaknak az intézményes oktatást kiegészítő, iskolán kívüli oktatását értik kiegészítő magánoktatáson, amit magánszemélyek vagy erre a célra létrejött vagy szakosodott, elsősorban profitért dolgozó cégek végeznek. Japánban és jellemzően az ázsiai országokban a csoportos forma alakult ki, az iskolások a tanítás után heti több alkalommal, az iskolai szünetekben és sokszor nyáron is ilyen intézményekben folytatják a tanulást, míg máshol, főleg Európában az egyéni oktatás a jellemzőbb. A magyar gyakorlatban jelen voltak a központi szervezésű egyetemi előkészítők különböző formái, ezzel párhuzamosan, majd a felvételi rendszer átalakulását követően inkább a magántanárokat választják a diákok.

A jelen munka céljaira a továbbiakban a magántanulás-tanítás olyan oktatási forma, amelyben egy tanár oktat egy diákot, általában anyagi ellenszolgáltatás fejében, saját vagy egyéb szervezésben. Nem csak kiegészítő oktatás történik azonban ebben a formában. Iskolai kereteken belül a művész (pl. zenész) oktatásban meghatározó szerepe van a magánóráknak, sokaz általános-és középiskola pedig korrepetálást vagy felzárkóztató órákat kínál diákjainak, amelyek gyakran ilyen formában zajlanak. Nyelvtanárként az idegennyelv tanulás területén létrejött gyakorlat képezi érdeklődésem fő területét.

Nyelvtanulási céllal ezt a formát választhatják, leggyakrabban azok az intézményes oktatást már befejezett személyek is, akiknek pl. a csoportos oktatási forma valamilyen okból nem felel meg. Az ilyen típusú órákat szervezhetik oktatási cégek, leggyakrabban nyelviskolák, vagy a munkaadók, illetve a tanulók egyénileg is kereshetnek tanárokat. A legtöbb nyelvtanuló több oktatási formával is próbálkozik egymást követően vagy egyidejűleg. Az iskolai oktatás melletti kiegészítő *magánoktatás célja* lehet (Bray, 1999):

- remediálás (korrepetálás), ilyenkor az iskolai tananyag kerül újbóli feldolgozásra, általában a különböző okokból lemaradt diákok felzárkóztatására illetve az iskolai tananyaghoz kapcsolódó házi feladatok megoldására,
- kiegészítés olyan diákok esetében, akik magasabb szinten szeretnék elsajátítani az anyagot, mint az iskolában elérhető, ez gyakran érettségi felkészítést jelent, idegen nyelv esetében emellett főként nyelvvizsga-előkészítést, amire az iskola nem vállalkozik,
- új tantárgy/ismeretkör (pl. az iskolában nem tanulható idegen nyelv) oktatása.

Bár a bemutatott korcsoport nem teljesen esik egybe az általam vizsgálttal, fontos információt nyújtanak a Központi Statisztikai Hivatal (KSH) felméréséből származó adatok. A KSH 1998-ban és 2010-ben vizsgálta a 15-29 éves fiatalok nyelvtanulási szokásait, felmérte a nyelvvizsgák számát az adott populációban, és megkérdezte válaszadói véleményét a nyelvtanítás minőségéről. 2010-ben közzétett beszámolója szerint 15-29 éves fiatalok között a nyelvismerettel rendelkezők aránya 1998 óta

42%-ról 71,6%-ra (1272 ezer főre), a nyelvvizsgával rendelkezőké pedig a korábbi 14%-ról 30,2%-ra (536 ezer főre) nőtt. Ennek háttérében a kötelező nyelvoktatás, illetve a felsőfokú intézmények felvételi rendje áll, ami sok esetben nélkülözhetetlenné teszi a nyelvvizsgát. A nyelvismerettel rendelkezők több mint kétharmada (67,2%) egy idegen nyelv ismeretéről számolt be, 29,5%-uk két nyelven beszél, s csak nagyon kis arányban (3,2%) vannak azok, akik legalább háromféle idegen nyelvet tudnak valamilyen szinten használni. Az idegennyelv-tudásról beszámoló fiatalok 9%-ának legalább egy nyelvből volt alapfokú, 26,3%-ának középfokú, 6,8%-ának pedig felsőfokú nyelvvizsgálója. A többség (57,9%) azonban nem rendelkezett nyelvvizsgával.

A nyelvvizsgával rendelkezők közel háromnegyede (73,6%) egy, 24,9%-a kettő, 1,5%-a legalább 3 nyelvből szerzett nyelvvizsgát. A 15–29 éves idegennyelv-tudással rendelkező népesség véleménye az általános és középiskolai nyelvoktatás eredményességéről a következőket mutatta: 43,8 százalékuk szerint az iskolai nyelvoktatás kielégítő volt, de különóra nélkül nem elegendő, 32,4 % szerint elegendő volt, a maradék 21 % pedig nem tartotta azt megfelelőnek.

Ezek a mutatók másképpen alakulnak intézményem esetében. A Budapesti Gazdasági Főiskola (BGF) az egyik legnépszerűbb felsőoktatási intézmény, évről évre az első hat hely egyikét foglalja el a felsőoktatási rangsorban, az idegenforgalmi képzést nyújtó intézmények közül pedig az első helyen szerepel. A felvételi pontszám minden évben magas, az összes megszerezhető pont kb. 90 százalékát kell megszerezni a továbbtanuláshoz. A felvételi eljárásban a megszerzett közép - és felsőfokú nyelvvizsgákért pluszpontot lehet kapni, ezért a diákok már a középiskolában törekednek egy vagy két nyelvvizsga megszerzésére. A diplomaszerezés kimeneti követelménye idegenforgalom szakon két akkreditált középfokú szakmai vagy egy felsőfokú általános és egy középfokú szakmai nyelvvizsga letétele. Emellett mindenki számára világos, hogy a turizmus nyelvigenyes ágazat, a munkaerőpiacon a magas szintű nyelvtudás óriási előnyt jelent, tehát az ide jelentkezők törekednek arra, hogy minél több nyelvet tudjanak. A hallgatók közül tehát sokan már több nyelvvizsgával is érkeznek, ezért a BGF hallgatói alkalmas alapnak mutatkoznak a hatékony nyelvtanulás módjainak vizsgálatára.

Kérdőíves felmérés a BGF-en

Látva a nagyszámú diákot, akik a főiskolára már akár több nyelvvizsga birtokában érkeztek, a BGF elsőéves hallgatói részvételével öt éven keresztül tartó kérdőíves felmérést folytattunk le, hogy milyen szerepet játszott a magántanulás a nyelvvizsgákra való felkészülésben, és hogy milyen más formákban egészítették ki a diákok a az intézményes oktatást.

A kérdőív célja az volt, hogy segítségével lehetőségessé váljon feltárni azokat az okokat, amelyek következtében diákjaink az iskolai tanulás mellett kiegészítő magántanulás, ezen belül magántanárral való tanulás mellett döntöttek az iskolai tanulás mellett. A kutatás célja ezen felül az is, hogy bemutassa a kétféle (intézményes és magán) oktatási forma közötti hasonlóságokat és különbségeket, a diákok és a tanárok elvárásait, attitűdjeit.

A kutatás több fázisban zajlik. Az *első szakaszban* kérdőívet dolgoztunk ki a szintén a BGF-en német nyelvet tanító Dr. Szőke Andreával. A kérdőívet szakértőkkel véleményeztettük és a javaslatokat figyelembe véve alakítottuk ki a

végleges formát, amelyet kis csoporton próbáltunk ki, majd a változtatások után öt éven keresztül megismételtük a BGF mindenkori elsőéves hallgatóival. A kérdőív alapján számszerű adatokat nyertünk arról, hogy diákjaink milyen tantárgyakat tanultak magántanárral, illetve arról, hogy milyen módon készültek nyelvvizsgáikra. A kérdések egy része a különböző tanulási formákkal kapcsolatos véleményüket is igyekezett felmérni.

A *második fázisban*, 2010-ben a diákok fele a korábbiakban használt kérdőíveket töltötte ki, a másik fele pedig kibővített, 19 kérdésből álló kérdőívet kapott. Összehasonlítás céljából más intézményekhez is küldtünk kérdőíveket, így pl. a Debreceni Egyetem, az egri Eszterházy Károly Főiskola s más intézmények hallgatói is kaptak kérdőíveket. A *jelenlegi szakaszban* magántanításban-tanulásban részt vevő tanárokkal és diákokkal készülnek interjúk.

Néhány eredmény

A kérdőívekből nyert adatok alapján 2006-ban a diákok 83 %-a tanult nyelvet magántanártól a főiskolai tanulmányai megkezdése előtt, 2009-ben ez az arány 84,4 % volt (181 válaszadó), ugyanebben az évben 37 % matematikából, a másik felvételi tárgyból is vett különórát. A diákok legnagyobb része, 181 fő angol nyelvet tanult a főiskola megkezdése előtt, a 107 fő pedig németet is, 44 fő tanult franciául, 40 fő olaszul, 9 spanyolul s egy-ez említés történt szerb, héber, szlovák nyelvtanulásról is. Jelentős különbség volt a magántanárral való nyelvtanulás hosszában, Az átlag 3,2 év volt, de sokan csak néhány hónapig, mások csak hetekig jártak magántanárhoz a nyelvvizsgájuk előtt, míg a leghosszabban egy diák tanult egy nyelvet 12 évig, az iskolai oktatás mellett. A 186 diák összesen 279 nyelvvizsgát tett, ez fejenként több mint 1,5 vizsgát jelent.

A diákok 80%-a azt állította, hogy saját döntés alapján ment magántanárhoz, ez a azonban valószínűleg szülői hatás eredménye is lehetett. Fontos szempont lehet a magánórák anyagi vonzata is, hiszen a heti egy alkalom kifizetése is megterhelő lehet a családok számára.

„Azért, mert az iskolában nem volt lehetőség beszélni, vagy mert nem mertem mindenki előtt, vagy nem jutott idő mindenkire, vagy a tanár nem is beszéltetett.”

„Középiskolában nem indult haladó olaszóra, és nem akartam elfelejteni az általános iskolában tanultakat.”

„A középiskolai nyelvtanítás nem volt megfelelő középszint elsajátításához, gyenge minőségű oktatásban részesültem.”

„Kevésnek találtam az iskolai órákat.”

„Mert az iskolai képzés nem volt elegendő a nyelvvizsga megszerzéséhez, illetve a német emelt szintű érettségi letételéhez.”

A döntést úgy is megérthetjük, ha megnézzük, hogy a magántanulás milyen előnyeit jelölik meg a válaszadók: egyéni figyelem. 87%, válasz egyéni problémákra 67%, egyéni haladás 29, könnyebb beszélni, ha nincsenek ott mások 23%. a szöveges válaszokban ez a következőképpen nyilvánul meg:

„Olyan dolgokat lehet megtanulni, amiket az órán a tanár gyorsan átlép, lassabban lehet haladni.”

„Az ember rá van kényszerítve, hogy beszéljen, merjen megszólalni. Az iskolában, ha nem szólal meg, megszólal más.”

„Sokkal több figyelmet kap a tanuló. Nem érzi magát kínosan mások előtt, ha nem ért valamit. Nem kell olyan dolgokat átvennie, amit már ért.”

„Problematikusabb részeket át lehet beszélni, kellemesebb környezet, jobb hangulat”

A kérdőív utolsó kérdése arra keresett választ, hogy a válaszadók milyen formában tanulnának új nyelvet. Csoportos oktatást választana 39 %-uk, az indoklásból az azonban az derül ki, hogy az esetek nagy részében a költségek befolyásolták a választást, mások arra hivatkoztak, hogy több a lehetőség a beszédre, a párbeszéd feladatok gyakorlására, szituációk eljátszására, ha csoportban tanulnak.

Egyéb tanulási formát (külföldi tartózkodás) választana 3 %, a fennmaradó 58% viszont valamilyen formában magántanulást is illesztene a nyelvtanulásba: 47% döntene úgy, hogy csak magántanárral tanulna, 3% csoportban kezdené el, majd magántanárral folytatná a tanulást, 9% ezt fordított sorrendben tenné.

A csoportos tanulást választók indokai között a következők a jellemzők:

„mert motivál a társaság”,

„az kevesebbe kerül”,

„mert motivál a társaság”,

„mert a csoporttársaim is segíthetnek, jobba légkör”,

„Csoportos munkát (választanák) Tény, hogy a magántanár figyelme nem oszlik meg, de szituációkat, élethelyzeteket egy ember segítségével nehéz gyakorolni. Csoportban viszont mindez a lehetőség adott.”

Akik magántanárt választanak:

„Magántanárt, mert két nyelv mellett már könnyebb megtanulni egy harmadikat.”

„Magántanárt, mert az én időbeosztásomhoz igazodik részben, nagyobb az önbizalmam, ha ismerem a tanárt, szerintem ez gyorsabb módja a tanulásnak...”

„Mindenképpen magántanárt, a korábbi tapasztalataimra alapozva. A tanulók ott levetkőzik a gátlásaikat, ha van valami alap tananyag, ami hiányzik a tudásukból, akkor azt is bátran megkérdézik, nem úgy, mint a csoportos oktatásnál, ahol feszengenek társaik lesújtó véleményétől.”

„Magántanár a hatékonyság miatt, és mert gyorsan, intenzíven szeretnék tanulni.”

A magántanulás hátrányai között a legfontosabb a magas költség volt.

Következtetések

Ezek a válaszok alátámasztják mindazt, amit a kérdőív számszerű adatai mutatnak. a válaszadók általában pozitív véleménnyel voltak a magántanítással kapcsolatban. Bár az összes válaszadó 15-20 %-a ilyen segítség nélkül tette le nyelvvizsgáit, a számszerű adatok és a nyitott kérdésekre adott válaszok alapján is hasznosnak, sőt nélkülözhetetlennek tartja azt, hogy a a nyelvtanulás egy vagy több szakaszában, esetleg teljes időtartama alatt magántanárt vegyen igénybe. Az iskolai oktatás mellett igénybevett oktatás sok kérdést vet fel: felmerülhetnek etikai kérdések, az iskolai oktatás hatékonyságával, az iskolai oktatással szemben érzett bizalom kérdései is,

de mindenképpen fontosak a pedagógiavonatkozások is, hiszen a magánoktatás a csoportos oktatással szemben eltérő módszereket lehet vagy kell alkalmazni. Ezeket a megfontolásokat akár már a tanárképzés tervezésénél is figyelembe lehet, és kell is venni, hogy a leendő tanárok a lehető legjobban megfeleljenek a kor elvárásainak iskolai kereteken belül és akár azokon kívül is.

Irodalomjegyzék

- BÁRDOS Jenő (2005): *Élőnyelvtanítás-történet*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- BRAY, Mark (1999): *The Shadow Education System: Private Tutoring and its Implications for Planners*. Paris: UNESCO-IIEP '97.
- GORDON GYŐRI János (2008): Tömegoktatás és kiegészítő magánoktatás-ipar, *Educatio*, (2), 263-274.
- MIHÁLY Ildikó (2004): Tanulás „árnyékban”, avagy a tanügyi második gazdaság működése, *Új Pedagógiai Szemle*, (4-5), 150-155.
- STEVENSON, L. D. & BAKER, D. P. (1992): Shadow education and allocation in formal schooling: Transition to university in Japan. *American Journal of Sociology*, 97 (6), 1639-1657.